

**Samen tegen een onzeker
bestaan in de stad. *Variaties in
maatschappelijke initiatieven.***

Maatschappelijke initiatieven tegen een onzeker bestaan

Hoe kunnen mensen in bestaansonzekerheid beter worden geholpen?

Hilary Cottam, auteur van het boek *Radical Help* (2018), benadrukt het belang van een 'relationele benadering' om de verzorgingsstaat en daarmee het overheidsbeleid te moderniseren. Binnen de relationele benadering is de sleutel dat de hulpvrager en -bieder elkaar goed kennen en langdurig betrokken zijn bij elkaar.

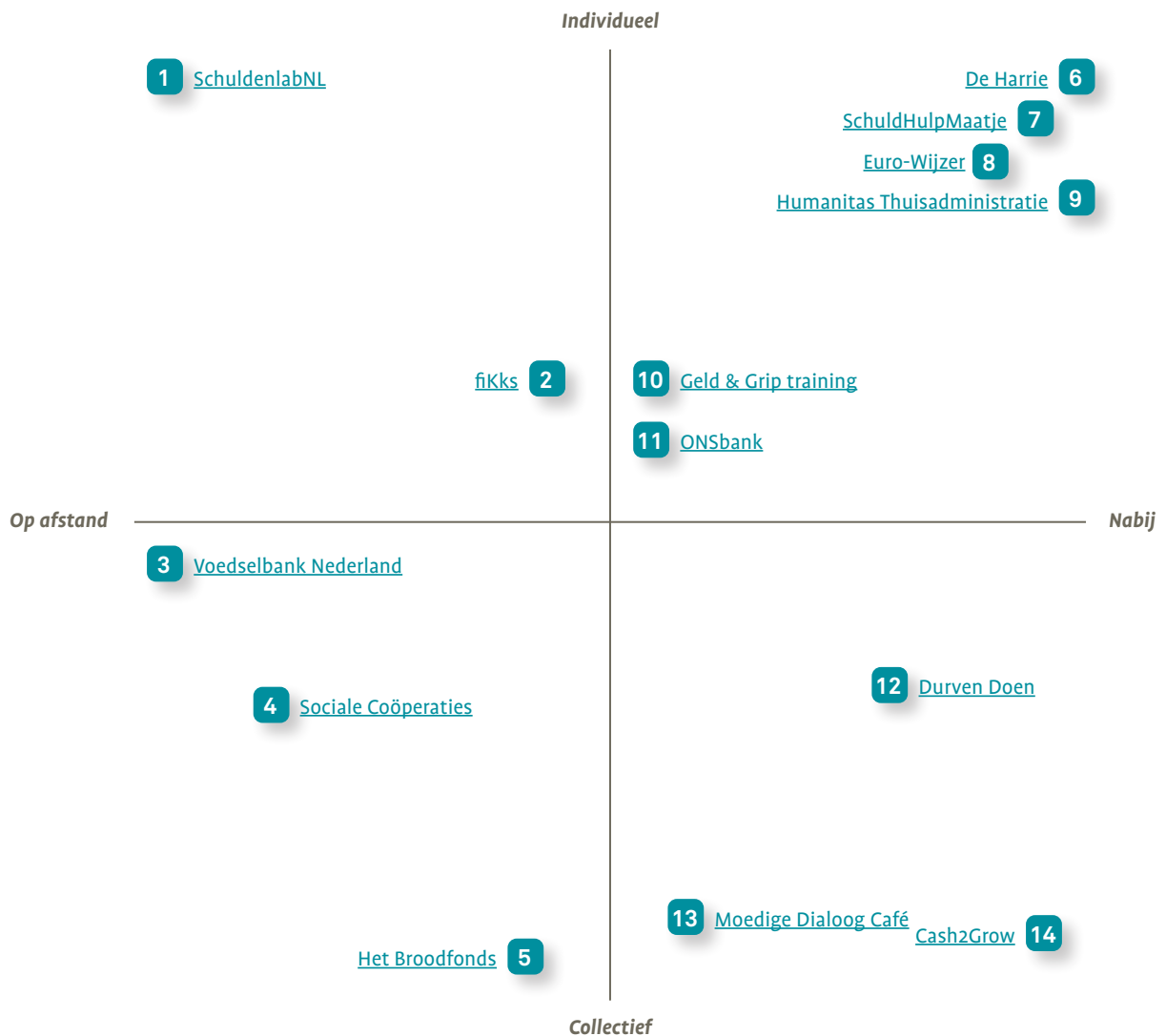
Aanvullend op de ondersteuning vanuit de overheid spelen maatschappelijke initiatieven een steeds belangrijker rol. In deze verkenning staat een typologie van maatschappelijke initiatieven centraal. De indeling in vier kwadranten, langs de assen *op afstand* ↔ *nabij* en *individueel* ↔ *collectief*, laat zien dat ze van elkaar verschillen voor wat betreft de sociale relatie tussen hulpgever en -ontvanger. Met een analyse van verschillende maatschappelijke initiatieven hopen we bij te dragen aan een beter begrip van hoe sociale relaties, en daarmee de relationele benadering, kunnen bijdragen aan het verminderen van bestaansonzekerheid.

Deze verkenning is onderdeel van het programma *Een (on)zeker bestaan in de stad*, van het Kenniscentrum Ongelijkheid ([link](#))

Een *analyse* van maatschappelijke initiatieven

Onderstaande afbeelding toont van veertien initiatieven de plek in de kwadranten. De nummers corresponderen met de beschreven initiatieven in de bijlage aan het einde.

FIGUUR Analyse van maatschappelijke initiatieven

Twee assen

In onze samenleving spelen behalve initiatieven vanuit de overheid ook **maatschappelijk geïnitieerde initiatieven** een belangrijke rol bij het bieden van bestaanszekerheid. De typologie van maatschappelijke initiatieven die centraal staat in deze verkenning is gebaseerd op twee assen: op afstand en nabij (horizontaal), en individueel en collectief (verticaal).

Op afstand

'Op afstand staan' betekent dat er op een objectieve manier gekeken wordt naar een situatie, om op die manier betrouwbaar te kunnen handelen (Pols, 1990). Binnen de overheid wordt afstand vaak gezien als noodzakelijk om objectiviteit, gelijke behandeling en efficiënt handelen na te streven (Tonkens & Kampen, 2018). Het voordeel van 'afstand' is dat iedereen op dezelfde manier beoordeeld wordt. Maar deze benadering kan ook leiden tot bureaucratie en dat kan de relatie tussen hulpverlener en burgers bemoeilijken. Het kan de cliënt of burger het gevoel geven dat de professional hem niet begrijpt. De keerzijde van afstand is dus dat het kan leiden tot een onpersoonlijke aanpak met weinig maatwerk en stroperige procedures (Smets & Azarhoosh, 2019; Dubbeldam & Mooren, 2018).

Nabij

'Nabij zijn' betekent dat er een relatie wordt opgebouwd in de (gedeelde) leefomgeving met laagdrempelig contact. Het impliceert dat er sprake is van persoonlijk contact tussen de professional en de burger, of tussen burgers onderling, met vertrouwen en wederzijds begrip. Nabijheid biedt mogelijkheden voor maatwerk, zodat er voor ieder probleem een passende oplossing worden geboden. Het opbouwen van een band is echter wel een tijdrovend proces (Veldboer et al., 2022, 9-13). Bovendien is het belangrijk om de juiste balans te vinden tussen nabijheid en afstand. Want te veel nabijheid kan zorgen voor irritaties, conflicten of zelfs verwijdering van elkaar (Linders, 2010). Denk aan een te grote betrokkenheid van de professional bij de persoonlijke problemen van de cliënt, wat kan leiden tot vervaging van professionele grenzen.

Individueel

Maatschappelijke initiatieven die individueel gericht zijn, hebben betrekking op één persoon of worden uitgevoerd door één persoon. Dit kan bijdragen aan de emancipatie en verzelfstandiging van mensen, omdat de focus ligt op individuele zelfontplooiing (Schnabel, 1999). Individueel wordt vaak geassocieerd met vrijheid, omdat het mensen de mogelijkheid geeft om hun eigen keuzes te maken en hun eigen pad te volgen. Echter, te veel nadruk op individuele verantwoordelijkheid kan ook leiden tot gevoelens van wantrouwen en het gevoel er alleen voor te staan. Bovendien is de continuïteit van maatschappelijke initiatieven minder gewaarborgd als ze afhankelijk zijn van individuen (Sennett, 2000).

Collectief

Collectief betekent dat mensen samenwerken en gezamenlijk doelen nastreven. Deze aanpak kan verschillende voordelen hebben, zoals onderlinge steun en het delen van ervaringen. Door samen te werken kunnen mensen gezamenlijk meer bereiken dan individueel mogelijk zou zijn. Een mogelijke keerzijde van collectieve aanpakken is echter dat er sprake kan zijn van onderlinge afhankelijkheid, sociale controle en kans op uitsluiting (De Moor, 2013). Dit kan bijvoorbeeld gebeuren wanneer de groep bepaalde normen en waarden hanteert waar niet iedereen zich in kan vinden, of wanneer er sprake is van groepsdruk om bepaalde beslissingen te nemen.

Desalniettemin is het denken in samenwerkingsverbanden tegenwoordig in opkomst, en worden er steeds meer burgerinitiatieven opgericht om collectief problemen aan te pakken. Bekend zijn inmiddels de zorg- of energiecoöperaties, maar steeds vaker hebben initiatieven het doel om bestaanszekerheid te vergroten.

Een *typologie* van maatschappelijke initiatieven

De beide assen vormen samen vier kwadranten. Elk kwadrant herbergt een bepaald type van een maatschappelijk initiatief, en elk type heeft bepaalde kenmerken voor wat betreft de sociale relatie tussen hulpgever en hulpontvanger.

1. *Op afstand en Individueel*

Maatschappelijke initiatieven die vallen in het kwadrant ‘op afstand’ en ‘individueel’ zijn gericht op het helpen van mensen volgens een vast protocol, waarbij het individu als eigenaar van het probleem wordt gezien. In veel gevallen wordt het individu eenmalig geholpen, zonder persoonlijk contact te hebben met een persoon. Er is sprake van *geformaliseerde relaties*: ‘het systeem’ bepaalt hoe het hulptraject verloopt. Hierbij wordt er doelgericht gewerkt en is er nauwelijks ruimte om zaken per cliënt af te stemmen. De voordelen van dergelijke relaties zijn doelgerichtheid, overzichtelijkheid en rechtsgelijkheid. De nadelen zijn gebrek aan flexibiliteit, aan autonomie van de hulpontvanger en aan samenwerking met de cliënt.

Een voorbeeld van een maatschappelijk initiatief dat in dit kwadrant valt is **FiKks**, een app waarbij mensen hulp kunnen krijgen met vragen over geldzorgen. **FiKks** biedt de mogelijkheid om (opnieuw) zicht te krijgen op financiële situaties, waaronder betalingsachterstanden. De app biedt een laagdrempelige manier van hulpverlening. De aanwezigheid van een buddy via de app biedt extra vertrouwen in vergelijking met hulp die enkel via een computer verloopt. Het gaat erom dat mensen met geldproblemen hier niet alleen mee blijven zitten, maar er samen met een ander aan kunnen werken onder het motto ‘geldproblemen lossen we samen op.’ **FiKks** is geen financiële instelling en verstrekt ook geen leningen (wijgaanhetfikksen.nl).

2. *Op afstand en Collectief*

De combinatie van afstand en collectief is een fenomeen dat we in onze samenleving op verschillende manieren terugzien. Zo verstrekt de overheid collectieve voorzieningen, zoals financiële ondersteuning voor minder

draagkrachtige personen. Deze voorzieningen fungeren als een vangnet. Een kenmerk van dit soort collectieve voorzieningen is dat er weinig direct contact is met de hulpvragers: er is sprake van een afstandelijke relatie. Hoewel deze vorm van collectieve initiatieven vaak geassocieerd wordt met de verzorgingsstaat, bestaan er ook collectieve initiatieven op afstand tussen burgers onderling. In deze gevallen resulteert de afstandelijke relatie tussen de betrokkenen vaak in het aangaan van *functionele relaties*. Dit betekent dat de relatie tussen de betrokkenen gebaseerd is op het vervullen van een bepaalde behoefte, zonder dat ze elkaar persoonlijk kennen. Een aanpak die in het kwadrant 'op afstand' en 'collectief' valt, is het **Broodfonds**: een solidair vangnet voor zzp'ers die geen private arbeidsongeschiktheidsverzekering willen of kunnen betalen en waarvoor de overheid geen regeling heeft getroffen. Bij het broodfonds worden groepen gevormd (gemiddeld 46 personen) die elkaar financieel steunen bij uitval (broodfonds.nl).

3. Nabij en Individueel

Maatschappelijke initiatieven die streven naar nabijheid op individueel niveau worden gekenmerkt door face-to-face maatjes- en cliëntencontact, waarbij een hulpvrager hulp krijgt van een niet hulpbehoevende ander of van een lotgenoot. Er is vaak sprake van een *ondersteunende relatie*. Deze maatschappelijke initiatieven zijn doelgericht en creëren mogelijkheden voor buddycontact of informele zorg, die meestal goedkoper is dan formele zorg. Een nadeel is dat de hulpvrager in een afhankelijke positie komt. Een mogelijk negatief gevolg is overbelasting en onderwaardering van de helper.

Een voorbeeld van een initiatief in dit kwadrant is de **Harrie**. De **Harrie** is een training die werknemers aanleert om 'de ideale collega' te zijn voor iemand met een arbeidsbeperking. De getrainde collega 'Harrie' is Hulpvaardig, Alert, Realistisch, Rustig, Instruerend en Eerlijk en omdat ze hun werkplek delen, ontstaan er laagdrempelige contactmomenten. De **Harrie** past zich aan de mogelijkheden van zijn collega aan, zodat deze zich in een eigen tempo kan ontwikkelen op de werkvloer (Van Kempen & De Jong, 2022; ikbenharrie.nl).

4. Nabij en Collectief

Maatschappelijke initiatieven die ‘Nabij’ en ‘Collectief’ combineren, bestaan uit een groep leden die regelmatig samenkomen en vaste rituelen en gewoontes uitvoeren die vertrouwde relaties creëren. De leden gaan *wederkerige relaties* met elkaar aan, waarbij ze onderlinge inzichten en kennis delen. Hieruit ontstaan mogelijkheden voor empowerment van groepsleden, waardoor mensen voldoende zelfvertrouwen ontwikkelen om contacten met anderen aan te gaan. Binnen zo’n context speelt gelijkwaardigheid tussen deelnemers een grote rol. Een nadeel van dit maatschappelijk initiatief is dat het vormen van een community veel tijd kost en dat er binnen de groep machtsprocessen kunnen plaatsvinden, waardoor niet iedereen wordt gehoord en geholpen.

Cash2Grow is een voorbeeld van een maatschappelijk initiatief van dit type. De groepsleden werken in spaarkringen samen. De deelnemers sparen telkens een bedrag naar keuze of ze kunnen een lening aanvragen. De groepsleden beslissen over het verstrekken van deze leningen en of er rente wordt berekend. Spaarkringen betekenen voor mensen meer dan alleen sparen: sociale netwerken worden sterker, mensen winnen vertrouwen en ervaren hoe het is om elkaar te steunen (Von Meyenfeldt et al., 2021; cash2grow.nl).

Conclusie: variaties in maatschappelijke initiatieven

Om meer bestaanszekerheid te creëren, zijn naast een robuuste verzorgingsstaat en initiatieven vanuit de overheid ook maatschappelijke geïnitieerde initiatieven nodig. Deze kunnen variëren van het vinden en behouden van werk tot het voorkomen van schulden. Deze initiatieven hebben verschillende gradaties en combinaties van op afstand-individueel, op afstand-collectief, nabij-individueel en nabij-collectief. Elk van deze combinaties leidt tot andersoortige relaties: respectievelijk geformaliseerde, functionele, ondersteunende en wederkerige relaties. Traditionele overheidsaanpakken kenmerken zich voornamelijk door geformaliseerde en functionele relaties. Nieuwe aanpakken zijn vaker gericht op ondersteunen-

de en wederkerige relaties. In deze aanpakken staat de ‘relationele benadering’ dus centraal, waarin nabijheid het uitgangspunt is – zowel individueel als collectief. In hoeverre deze relationele benadering de sleutel kan zijn voor effectieve en duurzame initiatieven vergt nader onderzoek.

Literatuur

- Cottam, H. (2018). *Radical Help: How We Can Remake the Relationships Between Us and Revolutionise the Welfare State*. Virago.
- De Moor, T. (2013). De herontdekking van het collectief. *SamPol*, 4, 29-38.
- Jungmann, N. (2020). Hoe de onvrede over het schuldhulpstelsel ontstond. *Justitiële Verkenningen*, 46(1), 9-32.
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid: Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. SDU.
- Pols, J. (1990). Afstand en nabijheid. Opleiding, attitude en geaardheid van psychiaters. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 32, 576-581.
- Schnabel, P. (1999). Individualisering in wisselend perspectief. In: P. Schnabel (Red.) *Individualisering en sociale integratie*. SUN.
- Sennett, R. (2000). *De flexibele mens. Psychogram van de moderne samenleving*. Byblos.
- Smets, P., & Azarhoosh, F. (2019). Urban Commons and commoning in Amsterdam East. The role of liquid communities and the local government. *Sociologia E Politiche Sociali*, 22(1), 91-109.
- Tonkens, E., & Kampen, T. (2018). De negen beloften van nabijheid. In: F. Bredewold, J. W. Duyvendak, T. Kampen, E. Tonkens & L. Verplanke (Red.). *De verhuizing van de verzorgingsstaat. Hoe de overheid voorbij komt*. Van Gennep.
- Van Kempen, H., & De Jong, I. (2022). *Evaluatie Harrie-training*. Gemeente Amsterdam, OIS.
- Van der Meer, J. (2017). De eenzame zpp'er staat niet alleen: Over de nieuwe organisatie van de arbeid. Voor de zekerheid. In:

M. Kremer, R. Went & A. Knottnerus (Red.) *Voor de zekerheid. De toekomst van flexibel werkenden en de moderne organisatie van arbeid*. (pp. 177-186). WRR.

- Von Meyenfeldt, L., Mateman, H., & Van den Bosch, A. (2021). *Theoriegestuurde effectenevaluatie spaarkringen Cash2Grow*. Movisie.
- Veldboer, L., Engbersen, R., Hooghiemstra, E., Jansen, J., Koeter, L., Repetur, L., Rözer, J., & Sprinkhuizen, A. (Red.) (2022). *Lexicon nabij sociaal werk (versie 1.0)*. Movisie en de Werkplaatsen Sociaal Domein.
- WRR. (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. WRR.

Internetbronnen

- <https://www.broodfonds.nl>
- <https://www.cash2grow.nl>
- <https://www.geldengrip.nl>
- https://www.humanitas.nl/afdeling/amsterdam_en_diemen/Wat-we-doen/thuisadministratie
- <https://www.ikbenharrie.nl>
- <https://www.moedigedialoog.nl>
- <https://www.lansco.nl>
- <https://www.onsbank.nl>
- <https://www.schuldenlab.nl>
- <https://www.schuldhulpmaatje.nl>
- <https://www.singlesupermom.nl/programmas>
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/nl/euro-wijzer-begeleiding-bij-administratie>
- <https://www.voedselbankennederland.nl>
- <https://wijgaanhetfikksen.nl>

Colofon

Verkenning *Samen tegen een onzeker bestaan in de stad. Variaties in maatschappelijke initiatieven*. Programma Een (on)zeker bestaan in de stad (o.l.v. Aisa Amagir (HvA) en Monique Kremer (UvA)) Kenniscentrum Ongelijkheid, Amsterdam, Maart 2023
Auteurs: Peer Smets en Rosita Linssen m.m.v. Aisa Amagir en Monique Kremer
Vormgeving: Marjan Landman, Amsterdam

Bijlage: de genummerde initiatieven in de figuur op pagina 3

Op afstand en Individueel

- 1 SchuldenlabNL** heeft de Nederlandse Schuldhulproute (NSR) gelanceerd om schuldenaren te helpen. Organisaties en bedrijven die (beginnende) betalingsproblemen signaleren bij cliënten of klanten, verwijzen hen naar de Schuldhulproute. De route begint bij de site www.geldfit.nl, waar mensen met schulden via een vragenlijst inzicht krijgen in het soort hulp dat ze nodig hebben (Jungmann 2020; <https://www.schuldenlab.nl>).
- 2 fikks** is een gratis applicatie voor mensen met geldzorgen. Ze kunnen hun problemen samen met een buddy hun aanpakken. Beide personen blijven anoniem en communiceren enkel via de app. In de applicatie staat een overzicht van de financiële situatie en buddy's kunnen ook contact hebben met elkaar (wijgaanhetfikksen.nl).

Op afstand en Collectief

- 3 De Voedselbank Nederland** helpt wekelijks 120.000 mensen die onder de armoedegrens leven aan gezonde voedselpakketten en gaat daarmee ook de verspilling van voedsel tegen. Op de website van de Voedselbank Nederland kan iemand toetsen of hij in aanmerking komt voor voedselhulp en waar de dichtstbijzijnde voedselbank gelokaliseerd is. Er zijn 171 voedselbanken en ruim 500 locaties waar voedsel afgehaald kan worden (voedselbankennederland.nl).
- 4 Vanuit Sociale Coöperaties** kunnen groepjes startende ondernemers met een uitkering samen een bedrijf opzetten. De Sociale Coöperatie werkt samen met de gemeente om te doen wat nodig is om ondernemende mensen uit de bijstand te helpen, binnen de bestaande wet- en regelgeving. Personen die zijn aangesloten bij de Sociale Coöperatie gebruiken hun talenten en bouwen gezamenlijk aan een toekomst met (voorlopig) behoud van een uitkering. Kortom: ze doen waar ze goed in zijn en leren in hun eigen tempo ondernemersvaardigheden. Er zijn onder andere kokkinnen, tuinmannen, kleermakers, grafisch ontwerpsters en klusjesmensen aangehaakt (lansco.nl).
- 5 Het Broodfonds** is een solidair vangnet voor ondernemers die geen of met moeite een arbeidsongeschiktheidsverzekering

kunnen betalen. Bij het broodfonds worden groepen gevormd die elkaar financieel bijstaan bij uitval met een maximale duur van twee jaar. Wanneer iemand door ziekte niet kan werken, stort iedere deelnemer rechtstreeks vanuit het eigen opgebouwde spaarsaldo naar het saldo van de uitgevallen ondernemer, met een maximale duur van twee jaar. Wanneer er geld overblijft van individueel opgebouwde spaarsaldo's, dan wordt dit teruggestort. In oktober 2022 hebben 28.850 ondernemers zich bij een broodfonds aangesloten (Van der Meer 2017; broodfonds.nl).

Nabij en Individueel

- 6 De Harrie** is een programma dat door CNV jongeren is ontwikkeld. 'De Harrie' ontfermt zich over een collega die extra hulp en aandacht nodig heeft. Het doel is om uitval te verminderen en de kans te vergroten dat de collega met extra ondersteuningsbehoeften succesvol participeert op de werkvloer (Van Kempen & De Jong 2022; ikbenharrie.nl).
- 7 Kerken werken samen** in de Vereniging **SchuldHulpMaatje** Nederland, met ondersteuning van professionele schuldhulpverleners. Op de plekken waar SchuldHulpMaatje actief is, kan iedereen met geldproblemen aankloppen voor gratis hulp van een deskundige en betrouwbare vrijwilliger. Gezamenlijk worden inkomsten, uitgaven, schulden en betalingsachterstanden op een rij gezet. De hulpvrager leert uitgaven te plannen en een administratie bij te houden. Als inkomsten of uitgaven door omstandigheden veranderen, helpt het maatje om een aangepast budget te maken. Als er schuldhulpverlening nodig is, blijft het maatje ter ondersteuning actief (schuldhulpmaatje.nl).
- 8 Vluchtelingenwerk Nederland** heeft het project **Euro-Wijzer** opgezet, om vluchtelingenminima te ondersteunen met het opzetten van een overzichtelijke administratie en met budgetteren. Vluchtelingen worden aangemeld voor Euro-Wijzer door maatschappelijke en juridische begeleiders wanneer er sprake is van (dreigende) schulden door ontoereikende vaardigheden of door het ontbreken van thuisadministratie. Deelnemers worden gekoppeld aan getrainde vrijwilligers: budgetcoaches.

Samen bespreken ze wat de deelnemer graag wil leren en gaan daarmee aan de slag (vluchtelingenwerk.nl/nl/euro-wijzer-begeleiding-bij-administratie).

- 9 **Humanitas Thuisadministratie** koppelt vrijwilligers aan personen die hun eigen administratie niet meer kunnen bijhouden en vaak betalingsachterstanden hebben. Een vrijwilliger komt elke week 1 à 2 uur langs om te ondersteunen bij het op orde krijgen van administratie, financiën en schulden. Er wordt eerst een plan van aanpak gemaakt en gevolgd. De hulpvrager blijft zelf altijd de regie houden over zijn geldzaken (<https://www.humanitas.nl/thuisadministratie/>).
- 10 Bij de **Geld & Grip training** leren deelnemers om grip op hun geld te krijgen. Hierbij worden inkomsten en uitgaven in kaart gebracht, en de opvattingen en mindset van de hulpvrager over het gebruik van geld. Beperkende overtuigingen over de omgang met geld kunnen vervangen worden door helpende gedachten over geld. Training kan erg behulpzaam zijn bij het leren omgaan met geld (Schoorl & Kaynak 2021, 78; geldengrip.nl).
- 11 **ONSbank** helpt jongeren in de leeftijd van 18 tot 27 jaar die met schulden zitten en geen uitweg zien. Het programma van ONSbank is gemaakt voor deze doelgroep, duurt zes maanden en is gratis. De jongeren kunnen workshops volgen met kunstenaars, theatermakers, muzikanten, fotografen en sporters. Die zijn gemotiveerd, inspirerend en zorgen ervoor dat de deelnemers zichzelf beter leren kennen en weer kansen gaan zien. Het doel is om gezamenlijk te werken aan een toekomst zonder schulden (onsbank.nl).

Nabij en Collectief

- 12 Het programma **Durven Doen** van **Single Supermoms** helpt alleenstaande moeders op weg naar (vrijwilligers)werk, ondernemerschap en naar een netwerk van moeders in dezelfde situatie. Dit gebeurt aan de hand van trainingen en coaching. De grootste kracht lijkt te ontstaan in de sociale netwerken van de moeders onderling. Vaak komen zij onderling tot oplossingen voor hun problemen. Dat zorgt ervoor dat alleenstaande moeders na deelname aan het programma meer regie over hun eigen leven durven te nemen (singlesupermom.nl/programmas/).
- 13 Het **Moedige Dialoog Café** heeft als doel het voorkomen van geldzorgen en financiële stress. Het café bouwt aan netwerken waarin bedrijven, overheden, onderwijs en maatschappelijke organisaties én de mensen om wie het gaat, gelijkwaardig samenwerken. Deelnemers nodigen elkaar uit om te zeggen wat er gezegd moet worden om geldzorgen en geldstress vroegtijdig aan te pakken. (moedigedialoog.nl).
- 14 **Cash2Grow** organiseert **Spaarkringen** waarbij groepen (5-12 deelnemers) wekelijks of tweewekelijks bij elkaar komen gedurende 8 tot 12 maanden. De leden sparen een bedrag naar keuze, of vragen om een lening met een looptijd van maximaal vier maanden. De groepsleden beslissen over de toekenning en of er rente geheven wordt. Aan het eind van de spaarcyclus krijgt elke deelnemer het eigen gespaarde geld (en eventuele rente) terug. Spaarkringen hebben niet alleen een financieel aspect. Andere doelen zijn: het aansterken van het sociale netwerk, zelfvertrouwen krijgen en ervaren hoe is het om elkaar onderling te steunen (Von Meyenfeldt et al., 2021; cash2grow.nl).